

Recension

Frondeén, Carina, 2025: *Lätt språk under lupp. Lätt språk och dess anvisningar utgående från forskningsperspektiv, praktikerperspektiv och användarperspektiv.* (Nordica Helsingiensia 68.) Helsingfors: Helsingfors universitet. Diss. 94 s. ISSN 1795-4428, ISBN 978-952-84-1333-2.

Carina Frondéns doktorsavhandling är ett välkommet tillägg till forskningen om lätt språk. Det övergripande syftet med avhandlingen är att beskriva vad som kännetecknar lätt språk. Avhandlingen är en så kallad artikelavhandling (sammanläggningsavhandling) som består av en inledande och sammanfattande del (kappan) samt fyra delstudier som belyser lätt språk ur olika synvinklar. Artiklarna som ingår i helheten har publicerats i kända publikationer med referee-praxis. En av publikationerna har skrivits på svenska och tre på engelska. De har publicerats inom ramen för fyra år och är relativt färska. Tre av artiklarna har skrivits tillsammans med andra forskare och en artikel av Frondén ensam.

Avhandlingen har flera forskningsfrågor: För det första, hur begreppet *lätt språk* uppfattats i tidigare forskning om svenska. För det andra, hur läsningen påverkas av vissa språkliga drag som förknippas med lättlästa texter i olika skrivråd. Dessa omfattar användningen av korta, vanliga och konkreta ord samt upprepningar. För det tredje, hur lättlästa myndighetstexter förstås och upplevs av läsare med en intellektuell funktionsnedsättning. Genom att svara på dessa frågor skisseras en bild av vad som kännetecknar lätt språk.

Boken och analyserna har många styrkor: ämnet är relevant och viktigt, psykologingvistiska ögonrörelsestudier belyser på ett konkret sätt vad som händer i läsprocessen i realtid och forskningen ger röst åt målgruppen för lättlästa texter. Som i all forskning finns det också kritikpunkter, till exempel att så många som tre olika perspektiv inkluderats i avhandlingen och att resultaten av ögonrörelsemätningar inte diskuteras särskilt djupgående i kappan. Särskilt prisvärt är å andra sidan att tre av delstudierna i avhandlingen representerar experimentell forskning, vilket inte är vanligt i undersökningar av lättlästa texter. Detta beror på att det är svårt att hitta lämpliga informanter och skapa ett forskningsupplägg där forskningsetiska överväganden beaktas. Frondéns insats i detta avseende är imponerande.

Avgränsningen av undersökningen är tydlig och visar att avhandlingen är ett ambitiöst projekt. Frågeställningen är omfattande och spänner från en litteraturöversikt till experimentella studier. Som helhet ger avhandlingen ett betydande bidrag till forskningen om lätt språk och läsning av lättlästa texter. Det är särskilt anmärkningsvärt

2 Recension

att urvalet av analysobjekt, trots sin mångfald, framstår som välgrundat och metodologiskt motiverat, vilket stärker avhandlingens trovärdighet.

Frondens avhandling är multidisciplinär och den hör hemma i både tillämpad språkvetenskap och nordistik. Eftersom det studerade fenomenet är så mångfacetterat, finns det ingen enhetlig teoretisk utgångspunkt som kan tillämpas. Ett brett perspektiv kan lätt leda till att fördjupningen i centrala teorier blir begränsad, men Frondén har lyckats väl med att använda källor från olika discipliner på ett tillfredställande sätt.

Avhandlingen är grundad i tidigare forskning i lätt språk, läsning, läsbarhet och psykolingvistik. När det gäller ögonrörelsestudierna utgörs den teoretiska utgångspunkten av kognitivt baserade teorier om läsning. En styrka i avhandlingen är att där hämtas teoretisk och metodologisk kunskap från flera vetenskapsområden. Genom att kombinera vetande från flera fält får Frondén fram nya perspektiv på ämnet. Analyserna visar att läsning påverkas av både lingvistiska och kognitiva faktorer samt av subjektiva och motivationsrelaterade aspekter. Medan ögonrörelser kan belysa de neurologiska processerna bakom läsning, kräver kopplingen till förståelse en bredare kontext där psykologiska dimensioner inkluderas. Detta är viktigt för både dem som skriver lätt språk och dem som använder det. Därtill bidrar undersökningen med ett värdefullt exempel på hur läsforskning med användare av lätt språk kan genomföras på ett sätt som beaktar etiska aspekter.

När det gäller ögonrörelsestudier med läsare som har en funktionsnedsättning är det oftast i tysk forskning (Gutermuth 2020, Schiffll 2022) förebilder hittats. Detta är särskilt positivt i dag, då angloamerikanska perspektiv ofta ges företräde. Analyserna relateras till väl utvalda tidigare studier av bland andra Fajardo m.fl. (2014), Perfetti & Stafura (2014), Gutermuth (2020), Schiffll (2020) samt Lindholm & Leskelä (2025). Utgångspunkter för vilka egenskaper som gör texter svåra har hämtats från bland andra Heimann Mühlenbock (2013) och Wengelin (2015). Som helhet använder Frondén källor som omfattar forskning i svenska språket men också i andra språk som tyska, finska och engelska.

Temat lätt språk är förbundet med flera närstående begrepp, olika begreppssystem och termer. *Lätt språk*, *lätt svenska* och *lättläst* är begreppslikt nära varandra men har olika nyanser. I avhandlingen problematiserar Frondén begrepps- och termanvändningen och presenterar sin egen tolkning i samband med resultaten. I avhandlingen används *lätt språk* som det centrala begreppet. Valet motiveras med att det begreppet också tar hänsyn till talat språk. Praktikerna (i synnerhet i Sverige) använder emellertid oftare termen *lättläst*, även om talat språk. På engelska är termen för lätt språk *easy language*. Därtill används termen *plain language* för språket i begripliga myndighetstexter som är riktade till alla, inte till vissa målgrupper med lässvårigheter. Även om termerna och begreppen är långt ifrån klara är begreppsdefinitionerna i avhandlingen fungerande och presenteras på relevanta ställen.

Fronden visar i sin text att hon kan förhålla sig kritiskt till tidigare forskning, sin egen forskning och de val som hon gjort. Bland annat efterlyser hon en kritisk hållning till resultaten av tidigare psykolingvistisk forskning. Hon hänvisar till Wengelin (2015) och påpekar att vissa skrivråd har baserats på forskning vars resultat har förenklat eller föråldrats. Med tanke på läsaren kunde hon dock ha förklarat närmare vilka resultat och anvisningar detta gäller.

Den teoretiska grunden för ögonrörelsestudierna och dess operationaliseringar presenteras i kapitel 3 i avhandlingen. I kappan begränsar Frondén sin diskussion till de mest relevanta teoretiska utgångspunkterna, men det finns mera att hämta i själva artiklarna. Här kunde diskussionen i sammanfattningen ha varit mera djupgående. Detsamma gäller den tredje forskningsfrågan om känslor och reaktioner: vad som påverkar läsningen förutom språket tillägnas inte ett eget avsnitt i kapitel 3, och forskningen om attityder tas upp först i samband med resultaten.

Avhandlingen är mångsidig när det gäller både material och metoder. I den första artikeln, som är en litteraturstudie, består materialet av »akademiska publikationer» som analyseras med den metanarrativa metoden. Antalet publikationer är begränsat och omfattar även examensarbeten. Svårigheten att hitta forskning i ämnet och behovet av »handplockning» tyder på att det inte finns någon stark forskningstradition kring lätt svenska. Resultaten visar dessutom att multidisciplinär forskning är svårt att fånga i en litteraturöversikt. I analysen fördelas publikationerna på relativt små tematiska grupper, vilket gör att enskilda forskare och forskningsprojekt framträder. Metoden presenteras tydligt och valet motiveras med det heterogena materialet. Den metanarrativa metoden är ett bra val men skulle fungera ännu bättre med ett större material från en längre tidsperiod.

De tre andra artiklarna i avhandlingen baserar sig på experiment där informanter med en funktionsnedsättning deltar. Eftersom det är fråga om en känslig grupp är de etiska övervägandena speciellt viktiga och de har beaktats mycket väl i avhandlingen. Valet av informanter medför många begränsningar, men trots dem har forskarna lyckats få fram relevanta mätningar, observationer och svar på frågor. Diagnoser har inte beaktats men förhandstesterna visar att det är fråga om en heterogen grupp. Kontrollgruppen utgörs av högskolestuderande, vilket är ett praktiskt val även om man kunde ha fått bättre jämförbarhet med en annan typ av informanter.

Det material som används i experimenten utgörs av lättlästa informerande myndighetstexter. Dessa är troligen översättningar från finska. Avhandlingen berör endast kort frågan om i vilken utsträckning lätt svenska i Finland har påverkats av sin språkliga miljö och hur kontexten påverkar resultaten. Denna aspekt förtjänar betydligt mer uppmärksamhet och utgör en lovande utgångspunkt för fortsatt forskning.

I avhandlingen ingår två ögonrörelsestudier (artiklarna två och tre). Ögonrörelsemätningar är vanliga i läsforskning och både mätningen och de statistiska analyserna beskrivs översiktligt i kappan och artiklarna. Materialet för ögonrörelsestudierna omfattar 11 informanter med intellektuell funktionsnedsättning samt en kontrollgrupp på 8 personer i artikel 2 och 25 informanter respektive 22 kontrollpersoner i artikel 3. För statistiska analyser är det alltid en fördel att ha ett stort antal informanter, särskilt när gruppen är heterogen. I detta fall är antalet informanter visserligen begränsat, men analyserna ger tydliga och konsistenta resultat, vilket motiverar att materialet är tillräckligt omfattande för att säkerställa trovärdighet.

För mätning av läsförståelse används i artiklarna två och tre fri återgivning, vilket innebär att informanterna svarade på en öppen fråga om vad de kom ihåg av det som de läst. Detta visar sig vara något problematiskt för informanterna. När det finns begränsningar i minnet och språkproduktionen kan detta påverka resultatens tillför-

4 Recension

litlighet, eftersom svaren inte enbart speglar textförståelsen utan även kognitiva faktorer som verbalt resonemang och tillgång till bakgrundskunskap. Därmed blir det svårt att avgöra i vilken utsträckning minnesprestationen snarare än den faktiska förståelsen ligger bakom svaren. Frondén tar upp begränsningarna både i artiklarna och i kappan. Denna diskussion och analysen av informanternas svar på läsförståelsefrågan visar hur komplex lässituationen är.

I den fjärde artikeln analyseras informanternas svar på läsförståelsefrågan med innehållsanalys. Artikeln ämnar svara på frågan hur lättlästa myndighetstexter förstås och upplevs av läsare med en intellektuell funktionsnedsättning, dvs. om texterna förefaller att vara tillräckligt tillgängliga för läsarna. Man kan dock ifrågasätta vad som kan anses vara »tillräckligt» lättläst och om detta går att avgöra genom en öppen läsförståelseuppgift. Analysen belyser dock på ett lyckat sätt hur bland annat känsloreaktioner och prestationsångest kan påverka läsningen för personer med en funktionsnedsättning, men också för andra läsare.

Som helhet är artiklarna i avhandlingen metodologiskt starka, metoderna presenteras tydligt och analyserna är systematiskt genomförda och genomskinliga. Materialvalet motiveras tydligt och reflekteras mångsidigt.

Frondén har strukturerat sin resultatredovisning i kappan enligt forskningsfrågorna. Det är en bra lösning som bidrar till att undvika onödig upprepning. En liten obalans förorsakas av att den andra forskningsfrågan besvaras i två artiklar. Resultatpresentationen är överskådlig och lätt att ta del av. I artiklarna finns det dock många detaljer och intressanta iakttagelser som inte tas upp i kappan. Man kunde till och med ha avgränsat hela avhandlingen till behandlingen av den andra forskningsfrågan. Förhållandet mellan skrivanvisningar för lätt svenska, texternas egenskaper och hur de påverkar läsningen och läsförståelsen utgör ett brett forskningsfält med ett stort antal intressanta detaljer. Det är i den här delen av avhandlingen som Frondén egentligen svarar på sitt syfte: att beskriva vad som kännetecknar lätt språk.

I sammandraget beskriver Frondén hur artiklarna hör samman och bildar en vetenskapligt relevant helhet. Resultat och slutsatser sätts i ett bredare perspektiv. I slutdiskussionen presenteras också kritiska reflektioner som gäller bland annat angreppssätt och metodologiska val. Bland annat ger resultaten vid handen att lätt språk inte ensamt är ett svar till olika läsargrupperns varierande behov, utan verkliga lässituationer med olika syften och läsmål borde beaktas i sin helhet. Förslagen till framtida forskning omfattar inte bara upprepning av de presenterade analyserna med större eller annat material men också nya idéer som till exempel hur bilder och symboler kunde användas för att stödja textförståelse.

Avhandlingens centrala bidrag är att den ger insikt i hur en grupp läsare med intellektuella funktionsvariationer förstår och tillgodogör sig lättlästa texter. Utifrån dessa insikter presenteras en mer praktisk kontribution: vilka skrivråd som stöds av empirisk forskning och hur lättlästa texter kan utformas för att bättre passa målgruppen. Ett klarare ställningstagande om vilken kontribution avhandlingen har för nordistiken och ämnet svenska språket samt internationell forskning om lätt språk kunde dock ha inkluderats i kappan.

Som helhet är avhandlingen genomtänkt och välgjord. Frondén resonerar klart och logiskt i sin text. Strukturen i manuskriptet är lyckad och det finns inte mycket uppprepning mellan kapitlen. Språket och stilen i Frondéns manuskript är flytande och texten är klar och tydlig.

Litteratur

- Fajardo, Inmaculada, Ávila, Vicenta, Ferrer, Antonio, Tavares, Gema, Gómez, Marcos & Hernández, Ana, 2014: Easy-to-read Texts for Students with Intellectual Disability: Linguistic Factors Affecting Comprehension. I: *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 27. S. 212–225.
- Gutermuth, Silke, 2020: *Leichte Sprache für alle? Eine zielgruppenorientierte Rezeptionsstudie zu Leichter und Einfacher Sprache*. Doktorsavhandling. Berlin: Frank & Timme.
- Heimann Mühlenbock, Katarina, 2012: *I See What You Mean: Assessing Readability for Specific Target Groups*. Doktorsavhandling. Göteborg: Språkbanken, Göteborgs universitet.
- Lindholm, Camilla & Leskelä, Leela, 2025: Lätt språk och stigma. I: Camilla Lindholm, Marja Kivilehto & Satu Siltaloppi (red.): *Lätt svenska i Finland*. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland. S. 169–189.
- Maaß, Christiane, 2020: *Easy Language – Plain Language – Easy Language Plus: Balancing Comprehensibility and Acceptability*. Berlin: Frank & Timme.
- Perfetti, Charles & Stafura, Joseph, 2014: Word Knowledge in a Theory of Reading Comprehension. I: *Scientific Studies of Reading* 18:1. S. 22–37.
- Schiff, Laura, 2020: Hierarchies in Lexical Complexity: Do Effects of Word Frequency, Word Length and Repetition Exist for the Visual Word Processing of People with Cognitive Impairments? I: Silvia Hansen-Schirra & Christiane Maaß (red.): *Easy Language Research: Text and User Perspectives*. Berlin: Frank & Timme. S. 227–240.
- Schiff, Laura, 2022: *Lexikalische Komplexität in der Leichten Sprache: Effekte von Länge, Frequenz und Wiederholung auf die visuelle Wortverarbeitung einer heterogenen Zielgruppe*. Mainz: Johannes Gutenberg-Universität Mainz.
- Wengelin, Åsa, 2015: Mot en evidensbaserad språkvård? En kritisk granskning av några svenska klarspråksråd i ljuset av forskning om läsbarhet och språkbearbetning. I: *Sakprosa* 7:2. Art. 4.

Merja Koskela

© 2026 Författaren/författarna

Denna artikel publiceras med öppen tillgång under villkoren i
Creative Commons Erkännande-licensen ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/))